

УДК 378. 015. 31: 316.42

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ

Кайдалова Л. Г., Черкашина Ж. В.

Ключові слова. Адаптація, іноземний студент, види адаптації, проблеми адаптації, толерантність, виховна робота, викладач підготовчого факультету.

Ключевые слова. Адаптация, иностранный студент, виды адаптации, проблемы адаптации, толерантность, воспитательная работа, преподаватель подготовительного факультета.

The key words. Adaptation, foreign student, adaptations, problems of adaptation, tolerance, the teacher of the preparatory faculty.

Постановка проблеми. В сучасних умовах інтеграції вітчизняних навчальних закладів в світовий освітній простір особливої актуальності набуває підготовка іноземних громадян та дослідження проблем пов'язаних з нею. У науковій літературі ці питання обговорюються досить гостро, але потребують подальшого дослідження та удосконалення, зокрема, адаптація іноземних студентів на початковому етапі навчання у вищих навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми адаптації досліджували відомі вітчизняні та зарубіжні психологи, лінгвісти, педагоги, серед яких А. Петровський, О. Прищепа, Є. Рапацевич, О. Суригін та ін. [7, 10, 11, 12].

Питання адаптації іноземних студентів розглянуті у наукових працях В. Антонової, М. Березовіна, К. Буракової, М. Іванової, Н. Поморцевої, Д. Порох, Н. Тітової та ін. [1, 2, 4, 5, 8, 9].

Зокрема, Д. Порох висвітлює соціокультурну адаптацію як складник адаптації іноземних студентів до навчання у вищому закладі освіти і підкреслює суб'єктивні чинники, що ускладнюють процес адаптації [9].

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень та публікацій питання адаптації іноземних студентів у вищих навчальних закладах України залишається актуальним.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо розуміння поняття «адаптація» в довідниковій літературі та наукових працях.

Зокрема, Є. Рапацевич у психолого-педагогічному словнику тлумачить адаптацію як пристосування органа, організму, особистості або групи до змінених зовнішніх умов. Автор розглядає адаптацію фізіологічну (аналізаторів як зміну їхньої чутливості); соціально-психологічну (при включенні суб'єкта в нову групу; професійну – при нових умовах праці) [11].

Наприклад, в «Большой психологической энциклопедии» адаптація тлумачиться як:

- 1) пристосування структури і функцій організму, його органів і клітин до умов середовища, що спрямовано на збереження гомеостазу;
- 2) пристосування органів почуттів до специфічних впливових стимулів для їх кращого сприйняття і запобігання рецепторів від перенавантаження [3].

Процес адаптації іноземних студентів здійснюється на різних рівнях і містить психологічну, соціальну, культурну, побутову, кліматичну, фізіологічну, міжкультурну адаптацію, які тісно пов'язані з психічними, емоційними, інтелектуальними та фізичними навантаженнями.

Психологічна адаптація є пристосуванням людини до існуючих і загальних вимог та критеріїв оцінок за рахунок прийняття норм і цінностей даного суспільства.

Соціальна адаптація є процесом активного пристосування особистості до умов соціального середовища.

Мовна адаптація є складним процесом знайомства, звикання та пристосування іноземних студентів до іншої культури, місця знаходження, підготовки до професійної діяльності. Це є процес входження через вивчення російської мови до процесу професійного становлення майбутнього фахівця, здобуття освіти. Оволодіння правилами мовної поведінки допомагає студентам

спілкуватися в іншому мовному середовищі та полегшує сприйняття національно-культурної інформації та полегшує нові умови проживання в іншій країні.

Найбільше на адаптацію впливає мовне середовище. Багатоаспектність процесу адаптації дозволяє розглядати його як складову процесу вивчення російської мови як іноземної на підготовчому факультеті, під час вивчення російської мови у вищому навчальному закладі та під час вивчення навчальних дисциплін відповідно до обраної спеціальності.

Приїхавши до України та отримавши дозвіл на навчання, іноземний громадянин отримує статус «іноземний студент». Така соціальна роль є новою для іноземного громадянина, а, як відомо, перехід у нову якість пов'язаний для людини з адаптаційними труднощами, перш за все соціальними. Новизна полягає у зміні умов, до яких потрапляє студент. Незважаючи на вже наявний соціальний досвід, отриманий у рідній країні, умови життя (і навчання) в Україні можна вважати для студента-іноземця незвичними. Різниця між суспільним життям та умовами навчання в рідній країні та в Україні породжує проблеми, пов'язані з адаптацією студента до умов життя і навчання в Україні.

Педагогічний аспект адаптації проявляється в особливостях пристосування іноземних громадян до нової педагогічної системи, до інтернаціонального складу груп, у яких спостерігається несумісність, до необхідності засвоєння великої кількості інформації на нерідній мові, формуванню нових знань, умінь та навичок; здобуття освіти тощо.

Процес адаптації іноземних студентів необхідно розглядати як багатоаспектний процес знайомства, звикання і пристосування особистості іноземного студента до полікультурного середовища, що здійснюється під час навчання у вищому навчальному закладі.

Зауважимо, що більшість іноземних громадян мають низький рівень інформованості про політичну, економічну і соціальну системи в Україні. Для них виникає проблема інтернаціоналізації та необхідності комунікації з носіями різних соціальних, етнічних та національних культур.

Важливе значення має проблема толерантності, яку ми розуміємо як терпимість до інших культур, ідей, концепцій, релігій, неприйнятих форм поведінки. Як зазначає Л. Орбан-Лебрик, дослідники виокремлюють кілька видів толерантності особистості: соціальну, соціально-психологічну, етнічну, комунікативну, політичну. Зокрема, на думку автора, у багатонаціональному середовищі комунікативна толерантність є основою створення ефективних умов для організації роботи, навчання і дозвілля як дорослих, так і школярів та молоді, прояву і врахування їх індивідуально-психологічних особливостей, в т.ч. комунікативних умінь та навичок, в комунікативному процесі [6].

Толерантність є основною умовою взаємовідносин і діяльності у полікультурному світі. Саме тому проблема формування толерантної свідомості стає для вчених все більш привабливою. Толерантність є ознакою впевненості у собі й усвідомленням надійності власних позицій, ознакою відкритості. Нині вона розглядається як цінність і норма цивілізованого суспільства, що проявляється у праві всіх індивідів і окремих груп бути різними; як відмова від домінування, готовність до розуміння і співпраці при наявних відмінностях; як толерантної свідомості у іноземних громадян відбувається через бесіди викладачів, тексти, що надають інформацію про особливості культур, навчально-методичні видання.

Відомо, що іноземні студенти мають певну життєву позицію, цільові установки та систему цінностей. Крім того, кожен студент має свої специфічні особливості: психологічні, етнічні, національні та ін.

На початковому етапі перебування в Україні іноземні студенти відчують дискомфорт, а саме: перебудова, зміна психофізичних процесів особистості.

Значна увага приділяється соціальній адаптації іноземних студентів в Національному фармацевтичному університеті. Щоб полегшити їх перебування в Україні, щоб вони почували себе комфортно, на перші тижні навчання за ними закріплюються студенти-куратори. Вони допомагають студентам із Марокко, Іраку, Нігерії, Камеруну та інших країн розв'язувати повсякденні

проблеми, ознайомлювали їх з особливостями навчання, побуту та спілкування в Україні, з можливими проблемами, з тим, як їх можна уникнути або вирішити.

У групах підготовчого факультету та першого курсу активно працюють куратори, за допомогою яких ефективніше проходить соціально-культурна та психологічна адаптація іноземних студентів.

На особливу увагу, на наш погляд, заслуговує викладач підготовчого факультету, адже його професійна діяльність дуже відповідальна і складна: за декілька місяців не тільки навчити іноземних громадян російської мови, але й адаптувати їх до умов нашого життя, ознайомити з національними традиціями й реаліями нашого життя, культурою тощо.

Крім високого професіоналізму вони повинні добре володіти англійською мовою, французькою або арабською мовою, знати історію, культуру і традиції країн, з яких навчаються студенти підготовчого факультету. Важливими є психологічні та комунікативні компетентності викладача російської мови як іноземної, його загальна та особистісна культура.

Підготовчий факультет дійсно є базою для підготовки іноземних громадян до вступу у вищі навчальні заклади України, насамперед, до нашого університету. Тому завдання полягає в тому, щоб скласти оптимальні умови для їх психологічної, кліматичної та професійної адаптації. Відомо, що іноземні студенти мають певну життєву позицію, цільові установки та систему цінностей. Крім того, кожен студент має свої специфічні особливості: психологічні, етнічні, національні та ін.

Викладачами підготовчого факультету проводиться значна виховна робота з іноземними студентами, мета якої – психологічна та професійна адаптація їх до нового соціокультурного середовища. Студенти підготовчого факультету беруть активну участь у міжвузівських конференціях з лінгвокраєзнавства, у святах, оглядах художньої самодіяльності, організують години рідної музики та поезії. Стало вже традицією проведення урочистих

вечорів: Новорічні Свята, «Мы уже говорим по-русски», «Досвидание подготовительный» та ін.

Під час навчання студенти підготовчого факультету беруть участь у міжвузівських науково-практичних конференціях в олімпіадах на краще знання російської мови серед студентів підготовчого факультету та першокурсників. Викладачі постійно працюють над удосконаленням вже існуючих форм та методів роботи зі студентами, а також ведуть активний пошук нових ефективних педагогічних технологій.

Так, для активізації розмовних умінь та навичок протягом десяти років на підготовчому факультеті проводиться міжвузівська науково-практична конференція «Путь в науку: первые шаги», в якій беруть участь іноземні студенти.

Проведені нами спостереження за адаптацією іноземних студентів на підготовчому факультеті Національного фармацевтичного університету у 2010-2011 рр. продемонстрували, що:

- значущість адаптаційних процесів недостатньо враховано в процесі вивчення російської мови як іноземної;
- не досліджено теоретичні та практичні аспекти адаптації іноземних студентів;
- відсутній методичний супровід та підтримка з питань адаптації на заняттях з російської мови для іноземних студентів.

На етапі довузівської підготовки в Національному фармацевтичному університеті на підготовчому факультеті головною метою є формування знань, умінь і навичок у тому обсязі, який забезпечує подальше успішне навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах України, а також створення всіх необхідних умов для швидкої адаптації іноземців у новому соціально-культурному середовищі. Підготовчий факультет здійснює довузівську підготовку іноземних студентів за такими напрямками навчання: медико-біологічний, інженерно-технічний та економічний.

На підготовчому факультеті значна увага приділяється поза аудиторній роботі: бесіди зі студентами з питань організації навчально-виховного процесу, побуту та дозвілля студентів; екскурсії з метою прищеплення поваги до країни, до міста, до народу та його історії, до традицій і культури; тематичні вечори, літературні читання.

Викладачі проводять індивідуальні та групові бесіди з правил проживання в Україні та в гуртожитку, з організації навчання в Національному фармацевтичному університеті, паспортного режиму та ін. Як правило, куратор досить детально інформує та консультує студентів з усіх питань, які у них виникають, особливо на початку перебування в Україні.

У ході дослідження нами розроблено шляхи покращення адаптації іноземних студентів, які дозволяють:

- зменшити складнощі різних видів адаптації;
- інтегрувати процес вивчення російської мови як іноземної з подальшим вивченням гуманітарних, фундаментальних та професійно орієнтованих дисциплін відповідно до навчальних планів і спеціальностей;
- впроваджувати активні та інтерактивні форми і методи навчання із застосуванням індивідуальних та творчих завдань;
- визначити спеціальні вимоги до професійної компетентності та якостей викладача російської мови як іноземної, необхідні для здійснення навчання з урахуванням адаптаційних процесів;
- забезпечити оволодіння іноземними студентами вербальною та невербальною комунікативною поведінкою, специфічними комунікативними уміннями, міжкультурною комунікацією та способами подолання життєвих труднощів;
- розробити та впровадити навчально-методичні посібники та засоби навчання.

На нашу думку, успішною адаптація є для іноземних студентів з активною життєвою позицією, розвиненими комунікативними уміннями та навичками, умінням поважати цінності, культуру, релігію інших людей.

У вирішенні завдань адаптації студентів приймають участь: ректор особисто і члени ректорату університету, декан підготовчого факультету, викладачі кафедр, куратори груп, проректор з міжнародних зв'язків, студентське самоврядування, куратори земляцтв. Якість роботи з адаптації іноземних студентів до умов навчання у вищому навчальному закладі значною мірою визначає успіх всього процесу навчання і виявляє значний вплив на загальний результат.

Отже, для вирішення шляхів ефективної адаптації іноземних студентів у вищих навчальних закладах в Україні перш за все необхідно:

- діагностувати складнощі адаптації іноземних студентів з урахуванням культурних, етнічних, національних та інших цінностей та контингенту;
- проаналізувати організацію навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах на підготовчих факультетах;
- врахувати особливості адаптації та навчання іноземних громадян у вищих навчальних закладах;
- розробити відповідний навчально-методичний супровід враховуючи процес адаптації іноземних студентів у ході реалізації особистісно орієнтованого, інтегрованого, компетентнісного підходів у вивченні російської мови як іноземної.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розглянуті у статті проблеми адаптації іноземних студентів не відображають всі аспекти питань підготовки іноземних громадян у вищих навчальних закладах.

Для забезпечення ефективної адаптації іноземних студентів необхідно продовжити дослідження, удосконалити організацію навчального процесу на підготовчих факультетах та відділеннях вищих навчальних закладів, удосконалити систему підвищення кваліфікації викладачів, що працюють з іноземними студентами, розробити навчально-методичний супровід з урахуванням особливостей їхньої адаптації.

Список використаних джерел

1. Антонова В. Б. Психологические особенности адаптации иностранных студентов к условиям жизни и обучения в Москве / В. Б. Антонова // Вестник ЦМО МГУ. – 1998. – № 1. – С. 26-32.
2. Березовин Н. А. Адаптация студентов к жизнедеятельности вуза: психолого-педагогические аспекты / Н. А. Березовин // Выбранные научные работы БДУ. – Минск. – 2001. – С. 11-25
3. Большая психологическая энциклопедия. – М.: Эксмо, 2007. – С. 14.
4. Буракова К. В. Професійно орієнтована адаптація іноземних студентів до навчання у вищому навчальному закладі України на основі загальних характеристик соціалізації особистості / К. В. Буракова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – Луганськ, 2010. – №3. – С. 43-46.
5. Иванова М. А. Социально-психологическая адаптация иностранных студентов первого года обучения в вузе / М. А. Иванова, Н. А. Титкова. – СПб., 1993. – С. 47.
6. Орбан-Лембрик Л. Толерантність як основа адекватних взаємин у полі культурному світі / Л. Орбан-Лембрик // Соціальна психологія. – 2008. – № 4. – С. 73-85.
7. Петровський А. В. Личность в психологии: парадигма субъективности / А. В. Петровський. – Ростов на Дону, 1996. – 512 с.
8. Поморцева Н. В. Педагогическая система лингвокультурной адаптации иностранных учащихся в процессе обучения русского языка / Н. В. Поморцева // Автореферат спец. 13. 00.02 – теория и методика обучения и воспитания (русский как иностранный, уровень профессионального образования. – М.: 2010. – 46 с.
9. Порох Д. О. Соціокультурна адаптація як складник адаптації іноземних студентів до навчання у вищому закладі освіти / Д. О. Порох // Соціальна педагогіка: теорія та практика: зб. наук. пр. – 2010. – № 3. – С. 47-53.
10. Прищепа О. А. Адаптація особистості як проблема психологічної науки / О. А. Прищепа // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб.

наук. пр. Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ. – Т. XII. – Ч. 6. – С. 308-315.

11. Психолого-педагогический словарь / Сост. Рапацевич Е. С. – Минск: «Сов рем. слово», 2006. – С. 8.

12. Сурыгин А. И. Педагогическое проектирование системы предвузовской подготовки иностранных студентов / А. И. Сурыгин. – СПб.: Златоуст, 2001. – С. 30.

Анотація. У статті висвітлено проблеми адаптації іноземних студентів у вищих навчальних закладах. Розглянуто труднощі, з якими зустрічається іноземний студент підготовчого факультету на початковому етапі навчання. Визначено шляхи успішної адаптації іноземних студентів та засоби її забезпечення.

Аннотация. В статье освещены проблемы адаптации иностранных студентов в высших учебных заведениях. Рассмотрены трудности, с которыми сталкивается студент подготовительного факультета на начальном этапе обучения. Определены пути успешной адаптации иностранных стунтов и пути ее обеспечения.

Abstract. The article deals with the problems of adaptation of foreign students in institutions of higher education. Considered the difficulties faced by the student of the preparatory department at the initial stage of training. The ways of successful adaptation of foreign students and ways of its implementation.